

DOI: 10.18427/iri-2016-0048

Az animáció piaci helyzete és oktatása Magyarországon

Magyar Márton

ELTE PPK Egészségfejlesztési és Sporttudományi Intézet

magyar.marton@ppk.elte.hu

A rekreáció napjaink egyre szélesebb körben megjelenő diszciplínája, amelyen belül az animációs programok szervezése a rekreációs kultúra egyik jelentős szegmense, mára már nem csak a Mediterrán térségben, hanem hazánkban is elérhető.

Magyarországon 1999-től találkozhatunk a turisztikai animáció komplex formájával; sajtóságot rendezvények és szálláshelyek kínálatában is. A rekreáció oktatása azonban csak az 1990/1991. tanévben indult be, elsőként az ELTE TFK-n (testnevelés-rekreáció szakpárban). Azóta ezen a piacon is megjelentek további szereplők, így mára hazánk több régiójában biztosított az animáció oktatása.

Az alapfogalmak és az animáció kialakulása mellett bemutatom a magyarországi animációs piac szerkezetét, így megismerhető, milyen területekre érdemes felkészíteni a leendő animátorokat. Ezen kívül ismertetem a szállodai animációt biztosító házak munkaerőpiaci elvárásait és az animációs élményekben már részt vett vendégek, turisták által tudatosított élmény-elemeket is a szolgáltatás igénybevételéhez kapcsolódóan. Ezek ismerete megkönnyíti az iskolák megfelelő felkészítését az animátori munkakör betöltésére, biztosíthatja a munkaerőpiacra való átmenet (school-to-work) hatékonyságát.

A vizsgálat alapjául saját piaci kutatásom szolgál, amelyet két ütemben hajtottam végre az elmúlt években (2010-2014). Elsőképpen a turisztikai élményszerzés, köztük az animációs hangulat megjelenési formáit kerestem ($N_1 = 1000$ és $n_1 = 416$), majd az életminőség és az animáció összefüggéseit próbáltam feltérképezni vendégoldalon – a saját, illetve a családtagok által megélt élményeket vizsgáló kérdőív kutatás keretében ($N_2 = 945$ és $n_{21} = 410$, $n_{22} = 339$).

E piaci szemléletet kiegészítendő, röviden kitérek a leendő animátorok felkészítését biztosító céges tréningek jellegzetességeire (eddig tréneri tapasztalataim alapján), valamint az iskolarendszerű oktatás sajátosságaira Magyarországon: a nemrég megváltozott középfokú oktatási helyzet (OKJ-képzések), valamint a jelenleg változások előtt álló felsőoktatási struktúra áttekintésére az animáció szemszögéből.

Tanulmányomban arra keresek választ, vajon az oktatás mennyire képes megteremteni a piaci szféra számára a sikeres elhelyezkedést és az ebben a munkakörben való helytállást Magyarországon.

Alapfogalmak és a turisztikai animáció rendszerének kialakulása

Magyar nyelven először Tolnai Vilmos magyarázatában olvashatunk az animál ige jelentés-tartalmairól a Pesti Hírlap Nyelvőre című kiadványában: „éleszt, elevenít, élénkít, kedvet kelt, jókedvre gerjeszt, felvidít, vidámít, bíztat, buzdít, lelkesít, sarkall, serkent, rábeszél” (Gesztési, 1991:9).

A szocio-kulturális animáció fogalmát – az animáció „bölcsőjeként” értelmezhető Franciaországban – Théry és Lagrange így fogalmazta meg 1966-ban: „...*minden animáció, ami elősegíti az egyének vagy csoportok közeledését egy aktívabb és kreatívabb életmódhoz, fokozza alkalmazkodó képességüket, kommunikációs készségeiket, s ezzel segíti a közösség életében való részvételt, hangsúlyozva a résztvevők egyéniségét és függetlenségét*” (Pordány, 1997:17). Azaz az animátor aktivitásra serkenti a csoporttagokat, együttes tevékenységekben.

Az 1970-es években átfogóbb definíció született meg: „*Animáció az, ami egy adott terület népességének mentális, fizikai és érzelmi életét serkenti, s amely szélesebb körű tapasztalatok megszerzésére indítja őket az önmegvalósítás, önkifejezés és egy közösséghez való tartozás terén.*” (Pordány, 1997:18) Ebben a definícióban jelentős újítás a mentális és fizikai kikapcsolódás megjelenése, amely a szellemi és a mozgásos rekreáció területéhez is kapcsolja az animációt. Az animátor szerepe így a sportanimációs feladatok mellett megjelenhet a desztináció kulturális értékeinek megismertetésében (pl. vallási, közművelődési intézmények).

Az 1980-as években így jelent meg az animáció fogalmi meghatározásként: „*animálás-ösztönzés, lelkesítés a nevelésben, szociális gondozásban, közösségfejlesztésben. A közösségi igények tudatosságát segíti, és annak saját erőből történő kielégítésére buzdít. Fő módszere a kezdeményezés, tanácsadás, katalizálás*” (Harangi & Magyar, 1982). Ez a megfogalmazás az eddigiek mellett kivetíti a módszer lényegét más területekre is, mint amilyen az oktatási-nevelési munka.

Az eddigiekben is utaltunk arra, hogy az animáció a rekreációhoz szorosan kötődő terület. A rekreáció fogalmát többen meghatározták a hazai szakirodalomban (Kovács, 2001, 2007; Ábrahám, 2010; Fritz, 2011; Bánhidi, 2012). Egységesen elmondható a rekreációs tevékenység szabadidőben végzett jellege, amely végső soron az igényesen megélt életet jelenti, amelynek jellegzetes sajátossága, hogy a szabadidőn belül a leisure tevékenységeként értelmezendő. A leisure a szabadidő azon (produktív) része, amely számunkra kellemes és pozitív élményeket is jelent (Kovács, 2007). Ábrahám és Bárdos (2014) kiemeli azt is, hogy a rekreációs tevékenységek hatására jelentős utóhatásként a közérzet-javulás is megjelenik. Bánhidi (2012) pedig az utóhatások között megemlíti a rekreáció pozitív hozadékaként az alkotóképességet, a pozitív, szociálisan elfogadott viselkedést, gondolkodásmódot, versenyzési képességet és a kockázatvállalást.

Összefoglalóan, a rekreáció a kulturált szabadidő-eltöltés formája, a minőségileg megélt szabadidő, a minőségi élet tana (Kovács, 2001).

Az animáció, mint szakma, a rekreáció tág szakmarendszerében létező entitás, amelyet a hazai irodalomban először Kovács Tamás Attila jelentetett meg a turizmus és a rekreáció relációjában az animátor és vagy játékmester az, aki: „*Szűken értelmezve: kiscsoportos szabadidős programok szervezője. Jellemzően az együttlakás (táborozás), illetve a nem egy-célprogramos rendezvények (vigalom-szervezés) szakembere. Főleg a szabadidő, a rekreáció, valamint az idegenforgalom, a turizmus fogalomköréhez kötődik.*” (Kovács, 2001:94) Ebben a definícióban fontosnak tartom a két szakmarendszer/tudományterület (ti. rekreáció-sporttudomány és turizmus) metszetében elhelyezkedő meghatározást, amely alapján az oktatás is e két tudományági területhez kapcsolódik hazánkban. Így az animációs programszervezés a rekreációs kultúra egyik szegmensként definiálható, amely a kezdetekben a Földközi-tenger térségében terjedt el.

A turisztikai animáció az 1950-es évektől jelent meg a világpiacon az üdülések során a felhőtlen hangulat, kikapcsolódás biztosítása érdekében. Ezzel

párhuzamosan a szocio-kulturális szférában is felbukkantak a volt szocialista országok népművelési tevékenységében is, hasonló, ám mégis eltérő jelleggel (pl. közösségi házakban).

A turisztikai animáció területén fontos „beindító rugó” volt egyrészt a tudományos-technikai fejlődés, amelynek hatására távolabbi úticélok is megközelíthetővé váltak; másrészt az ezzel párhuzamosan megjelenő „eltársadalmasodás”, a tömegturizmus személytelenségének, illetve a stressz megfelelő kezelési igényének felmerülése volt (Finger & Váczy, 2002; Finger & Gayler, 2003).

A turisztikai animáció kialakulásának első lépései a Club Méditerranée üdültetési programjaiban jelentek meg. Először Mallorca szigetén, Alcudia Beachen jelent meg ez a program-szolgáltatás egy 200 sátrat számláló üdülőterületen, majd a cég piaci sikereire alapozva később több más, Mediterráneum-beli, illetve Amerika-közeli tenger- vagy óceánparti településen is: 1951-ben Toszkána, 1952-ben Korfu szigete, 1953-ban az akkori Jugoszlávia területén fekvő Montenegro, 1954-ben a tunéziai Djerba szigete, 1955-ben Tahiti, mint nyári desztinációk is bekapcsolódtak a hálózatba. Az első téli resort Leysinben (Svájc) nyitott meg 1956-ban. A későbbi években is folyamatosan megújult a kínálat. Ebből a kezdeti történetből még az 1965. évet érdemes kiemelni, amikor az első, egész éven át nyitva tartó „village” (üdülőfaló) megnyitotta kapuit Marokkó kikötővárosában, Agadirban (Blednick, 1998). Folyamatosan igyekezett a cég a vendég-igényeknek megfelelően megújítani a kínálatát, így a fejlesztések között megemlíthető, hogy 1957-től Scuba Diving (palackos könnyűbúvárkodás), vízisí és vitorlás programot is kínált a vendégeinek, 1983-ban bevezették a lengőtrapéz és cirkusz programjukat. Neves sportolókkal fémjelzett akadémiai programot is lebonyolítanak, mint például a tenisz akadémia keretén belül Andre Agassi részvételével (Club Med + Skift, 2015).

A Club Med mintájára napjaink üdülő/klub turizmusának további neves all-inclusive / klub-üdültető szolgáltató vállalkozásai alakultak meg, amelyek sorában érdemes megemlíteni például a Robinson Clubot (1970), az Aldianat (1973), a Calimerát (1983), illetve a bécsi székhellyel rendelkező (Club) Magic Life-ot (1990).

Animátorok segítik elő a szabadidő szervezett eltöltését, közvetítik az élményt. Annak az élménynek a „házigazdá” az animátorok, amelyekre a felgyorsult, globalizált világunkban egyre nagyobb szüksége lehet az embereknek.

A turisztikai animáció úttörőjének számító Club Méditerranée-t az 1990-es években Európa hatodik legnagyobb tour operatorként tartották nyilván (Bhatia, 2006). 2014-ben a Club Med vállalati értékét 897 millió euróra értékelték (Farb, 2014). Ugyanebben az évben a cég elnyerte a Globe Travel Awards „Best Activity and Adventure Operator” („Legjobb program és kaland szervező”) díját (Club Med, 2016). Napjainkban 71 resortot üzemeltet (2/3 arányban – a csillag-osztálytól eltérő – 4-5 Tridenttel jelölt színvonalon), és az 5-árbcos Club Med2 vitorlást (Club Med, 2015).

A turisztikai animáció, mint piaci szolgáltatás keretei Magyarországon az 1989/1990-es rendszerváltás előtt

Magyar viszonyokban is a szocio-kulturális animáció jelent meg első körben. Nehéz volt a fogalom magyarosítása, gyakran talákoztunk a rendszerváltás előtt hazánkban a népművelő, művelődésszervező kifejezéssel, akik ezt a tevékenységet ellátták. Az 1970-es, 1980-as évek közművelődési gyakorlatában a hazai szakemberek franciaországi tapasztalatai révén, mint módszertani nóvum jelent meg (Kraiciné

Szokoly, 2005). Koltai és Krisztián (1995) a hazai szocio-kulturális animációt a kultúraközvetítés eszközeként határozta meg, így egyik fő törekvése abban nyilvánult meg, hogy felkeltette az emberek érdeklődését művészetek, művészi alkotások iránt. Az előző évszázad második felében a megemelkedett szabadidő, illetve a munka következtében kialakult fáradalmak kipihenésére, feltöltődésre, szociális alapokon nyugvó, a hazai belföldi turizmus fellendítését célzó (és elérő) program alakult meg: a szociálturizmus, amelyet a Nemzetközi Szociálturisztikai Világszervezet (International Social Tourism Organisation, ISTO) meghatározása szerint az alacsony jövedelmű társadalmi rétegek idegenforgalmi célú utazásait elősegítő intézkedések összességét jelenti (Majthényi, 2013).

Az Európa Bizottság 2006 szeptemberében elfogadott közleményében így fogalmaz: „A szociálturizmust egyes országokban szövetségek, egyesületek, szakszervezetek szervezik, és célja az, hogy az utazást a lehető legtöbb ember számára, különösen a lakosság leghátrányosabb helyzetű rétegei számára hozzáférhetővé tegye.” (Bodnár et al., 2014).

A támogatott üdültetés egyik meghatározó eleme volt az előző társadalmi rendszerben az ún. szakszervezeti gyermeküdültetés, amely a korabeli animáció bázisaként értelmezhető. Ennek előzményeként az 1919 júniusában alakult Gyermeküdültetési Hivatal július második feléig 1200 gyermegről gondoskodott (Bábosik, 1972). A kedvezményes üdültetés az 1900-as évek második felében egyrészt az 1949-ben alakult Szakszervezetek Országos Tanácsa (SZOT) Üdültetési és Szanatóriumi Főigazgatósága kezelésébe került üdülőkben, szanatóriumokban és szállókban zajlott (Kapronczay, 2000), másrészt a 'nem SZOT' keretek között működő vállalati, intézményi üdültetés keretében történt évenkénti visszatérő beutaltak számára. A korabeli üdülők színvonalát a turistaszállók és a kétcsillagos szállodák közé helyezték (Nyilas, 1991).

A SZOT-szállók sorában olyan neves házakat találhattunk, mint például a Hunguest Hotels keretében napjainkban is működő Palota, Galyatető, vagy a Béke szálló. A rendszerváltásig az aktív pihenés, szabadidő-eltöltés, ismeretterjesztés és kulturált szórakozás felelősei, a kulturális és sportmunka lebonyolítói az üdülőkben dolgozó kultúrosok voltak (Bartosné Baranyai et al., 1980).

A szakszervezeti gyermeküdültetés során a nevelőmunka keretében zajlott a szervezett programok biztosítása, a vezető pedagógus irányítása alatt és beosztott nevelők, gondozónők által, ahol a gyermekek is kaptak különböző 'tisztégeket', megbízatásokat: egészségőr, nótafa, játékmester, stb. Az általánosiskolás-korú gyermekek számára 23 napos gyógyüdültetést szerveztek a tanév szorgalmi idejében, valamint a nyári üdültetéseket. Az itt zajló színes nevelőmunka folytatta az iskola és az úttörőszervezet tanév közben folytatott tevékenységeit, olyan jellegzetes program-példákkal, mint természetrajzi séták, szellemi vetélkedők, szakrajz foglalkozások (képzőművészeti, kultúros, sportos, biológus és barkácsoló), kulturális jellegű tevékenységek (a tábortűz és a pásztortűz műsorának előkészítése, daltanulás, bábozás, rajzverseny ...), sportversenyek stb. (Bábosik, 1972).

A kedvezményes üdültetés rendszerében a felnőtt és családos üdülés, valamint a gyermekek és a szakmunkás-tanulók üdültetési területén szerepet vállalt az OKISZ is, amely 1948-ban alakult meg Országos Kisipari Szövetkezet néven. Az I. és II. osztályú üdülőkben szerveztek vetélkedőket, lengőteke-, asztalitenisz-, rex-, sakk- és úszóversenyt, labdarúgás, kispályás foci, röplabda bajnokságokat, csónakozást, horgász- és evezősversenyeket, nótáesteket, szalonnasütést, gyermekek számára aszfalrajz-versenyt; olyan – napjainkban is – nevezetes helyeken, mint Visegrád, Arács, Zamárdi, Boglárlelle és Balatonberény (OKISZ üdülők, é.n.).

A hazai turisztikai animáció keretei a rendszerváltás után

Hazánkban először a Club Tihany kialakítása történt külföldi mintára, klub-szállodai építészeti és szolgáltatási rendszerben. Az 1963. évi tervek alapján épült korábbi komplexumot (kemping, motel, hatemeletes szálloda) 1985-ben átalakították, melynek során Andor Péter (aki jelenleg is a Club Tihany vezető animátora) a Club Aldiana-nál szerzett tapasztalatait adaptálta hazai viszonyok közé. Ezt a példát követve több szálláshely is bevezette animációs szolgáltatását, főként nyáron.

A balatoni szállodai animáció másik nagy úttörője a Hotel Ezüstpart volt, ahol Brachna János menedzselésével megtörtént a turisztikai animáció rendszerbe állításának hazai modellezése 1995-ben, a Kodolányi János Főiskola Turizmus tanszékének szakmai irányításával (Tények és lehetőségek, 2010).

Ebben a rendszerváltás utáni kezdeti időszakban még nem terjedt el széles körben az önálló szállodákban az animátorok, rekreációs szakemberek alkalmazása. Viszont az igény már felmerült irántuk, hiszen a korabeli neves török, görög, stb. üdülő-komplexumokban néhányan meg tudták tapasztalni a hazai lakosok közül is. Jó hazai példa volt akkoriban a büki gyógyszálló sportfelelősének tevékenysége, valamint a Fitness Akadémia megjelenése a középfokú oktatási piacon (Fitness Akadémia, 1998). Egy másik sajtócikk azt írta, hogy egyre több idegenforgalmi térségben találkozhatunk animátorokkal, akik a vendégek számára élvezetes és hasznos sport programokat biztosítanak, s ezekre – idegen nyelven is – kedvesen invitálnak (Mi is az a rekreáció, 1998).

Magyarországon 1999-től találkozhatunk a turisztikai animáció komplex formájával. Akkor jelent meg a piacon az Animation Club Bt. úttörőként a szálláshelyi és rendezvény-animációt biztosító cégek között, amelyet az alábbi neves cégek követtek példaként megemlítve: Animation Hungary Kft. (2001-2005), Coach Game Rendezvényműhely Kft., Felfújható Játékvilág Kft., Animation World (2010-2015), s a jelenleg piacvezető 'tisztadili.com Kft'.

„Természetesen” ez a szolgáltatás is külföldi alapok, minták alapján indult el, ám hazánkban napjainkban – a sajátos természetföldrajzi, szociológiai és egyéb indokokra alapozottan, a szezon-hosszabbítás, valamint az animátorok szinte egész éven át történő foglalkoztatottsága érdekében – egyszerre biztosítja az évközi rendezvények és a jellemzően szezonális szálláshelyek animátori programjait.

Nemzetközi környezetben a szállodai/turisztikai animátorok programterületei a működési, azaz animációs helyszínek alapján is behatárolhatóak: 1) játszóház, játszószoba (vagy Mini Klub / Gyermekek Klub), 2) sportpályák, 3) (esti) szórakozás helyszínei: mozi, színház, illetve 4) speciális helyszínként az étterem (Chakor, 2004). Azonban az esti animációs helyiségek között a külföldön elterjedt színház, színpad hazánkban kevés helyen található meg, s ennek alternatívájaként a bárban, lobbyban, vagy éppen a medence partján is találunk a programok megtartásához közönségteret és „kvázi színpadot”.

A magyarországi animációs piac feltérképezésére eddig csekély számú felmérés készült. A 2002. évben jelen tanulmány szerzője kezdte meg a vizsgálatokat. A teljes alapsokaság, azaz a teljes turisztikai szféra, amely kínál animációs programokat (fürdők, kempingek, rendezvény-szervező cégek, stb.) elemzése egyelőre tág kereteket jelent, így kizárólag a szállodák animációs tevékenységét vizsgálom 2002 óta. Nem állt rendelkezésemre korábban központi nyilvántartás, lista sem az animációs szolgáltatást kínáló hazai szálláshelyekről, ilyen központi adatbázis napjainkban sem létezik. Így kutatásaimban (2002, 2004, 2007, 2014) egyrészt

igénybe vettem a Magyar Szállodák és Éttermek Szövetségének taglistáját és a leggyakrabban használt internetes kereső portált (google.hu), valamint az utazási portálok közül a www.iranymagyarorszag.hu-t, illetve az ismerőseim vendégtapasztalatait is.

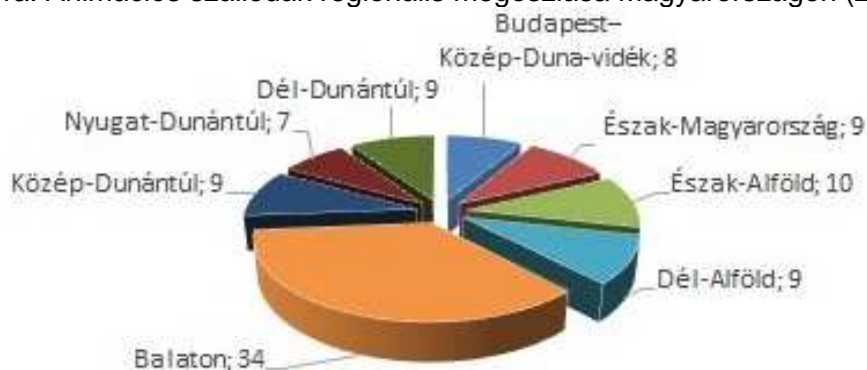
Összesítve a különböző forrásokból származó hoteleket, majd egyesével megkeresve azokat, megállapítható, hogy a 2004. évben a hazai animációs szállodák száma még csak 35 volt, amely az akkori szállodai hálózat 4,26%-át tette ki (Magyar, 2005), 3 évvel később már 77-re nőtt a populáció (9,12%, Magyar, 2007).

A 2014. évben viszont ez a szám már közel duplájára emelkedett: felmérésem szerint 134 „animációs szálloda” működik hazánkban (12,86%), melyek közül 95 válaszadó adatai alapján körvonalazható az általános kép hazánkban.

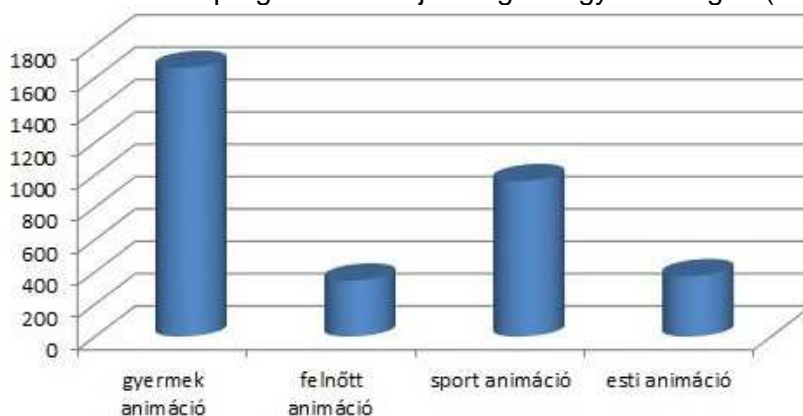
Időközben a Testnevelési Egyetem oktatója, *Lacza Gyöngyvér* is vizsgálta a piacot (Lacza & Keszei, 2008), kutatási célként kitűzve az elhelyezkedési lehetőségeket. Az általuk megkeresett 261 szállodából mindössze 54 egységben működött akkoriban animációs szolgáltatás, amelyek közül 35 hotel adatait sikerült feldolgozniuk.

A legfrissebb felmérés alapján megállapítható, hogy hazánkban a legtöbb „animációs szálloda” a Balatoni turisztikai régióban található, míg a többi régióban szinte egyforma jelenlét tapasztalható, kivéve a Tisza-tavi régiót, ahol nincs ilyen szolgáltatást kínáló komplexum a válaszadók között (1. ábra). A legelterjedtebb terület napjainkban a gyermek- és a sportanimáció (2. ábra).

1. ábra. Animációs szállodák regionális megoszlása Magyarországon (2014)

2. ábra. Animációs programok elterjedtsége Magyarországon (2014)

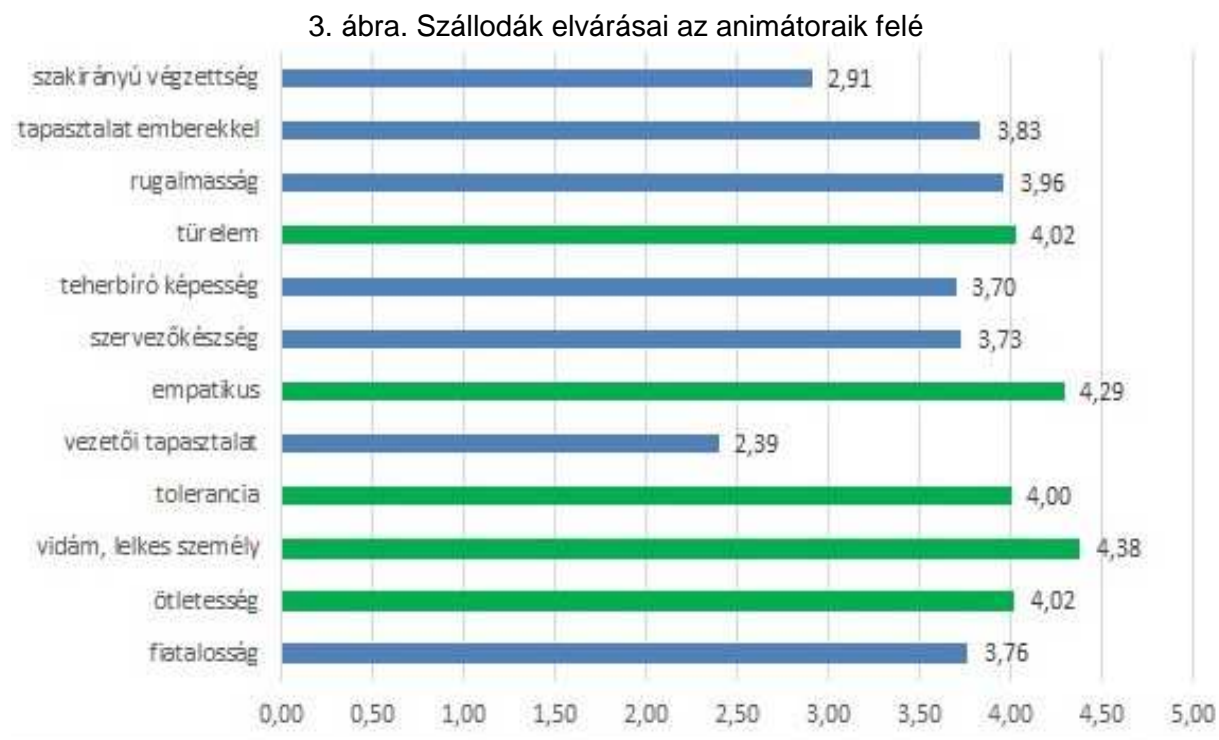

A hazai szállodaiiparban egy szállodában átlagosan 3 fő (2,95) animátort foglalkoztatnak, szinte egyforma arányban saját csapat vagy outsourcing formájában (54,74% : 45,26%). A saját animátor csapatot foglalkoztató házak 11,53%-a vegyes

animátor csapattal rendelkezik, azaz a saját állományát kiegészíti külsős animátorokkal is. Ezek az arányok szinte megegyeznek Lacza és Keszei (2008) kutatási eredményeivel (60,00% : 40,00% : 35,71%).

A szállodák többsége (60,00%) ünnepek alkalmával kínálja ezt a szolgáltatást a vendégeinek, 51,58% a nyári szezonban, 40,00% az iskolai szünetek alkalmával, 38,95% hosszú hétvégeken építi be a szolgáltatás-csomagokba, míg mindössze 31,58% biztosítja folyamatosan, egész évben.

A vizsgált szállodákban az alkalmazásra kerülő animátorok esetében a legfontosabb tulajdonságok, illetve személyiségjegyek közé tartozik a vidám, lelkes személyiség, az empátia-készség, az ötletesség, a türelem és a tolerancia (3. ábra).

A szakirányú végzettség – jelen esetben – nem minősül alapvető kritériumnak egy szállodai animátor felvételénél a vizsgált magyarországi hotelekben. Lacza és Keszei (2008) korábban viszont azt állapította meg, hogy a vizsgálatukba bevont animátorok 45%-a tanult animációt, illetve 20%-uk sportoktatói végzettséggel rendelkezett. (Külsős alkalmazottak esetében ez az arány alacsonyabb volt.) Mindezek mellett azt is érdemes megvizsgálni, vajon az animációs programok egyes rész-elemei mennyire fontosak a vendégek számára az élmény kialakulása során.

Első adatfelmérésem 2010. augusztus 1. – 2011. március 31. között kérdőíves módszerrel, egyéni kikérdezés útján történt. A kérdőívet a kikérdezettek többsége (952 fő, 95,20%) email útján kapta meg, míg 48 darabot (4,80%) kérdezőbiztosok kérdezték le. Az email-es felmérés hólabda módszerrel történt, amelyet a nehezen hozzáférhető populációknál szokásos használni (a magyar turisták szegmense ilyen), ahol a minta elemszáma „ismeretégi lánc” nyomán növekszik (Ács, 2009:76).

Az animációs hangulat megjelenési formáit 1 000 fős mintán vizsgáltam. A nemek szerinti megoszlás 64,2%-29,8% volt a nők javára. Legnagyobb arányban a 25-40 éves (37,0%), majd a 18-24 éves (33,9%), a 41-60 éves (20,1%), s végül a 60 év feletti (3,0%) korosztály töltötte ki a kérdőívet. A teljes mintából 416 fő már vett részt

animációs programon, így ők tudták véleményezni az animációs programokhoz kapcsolódó nevesített élmény-faktorokat (Magyar, 2011).

Az animációs programok kapcsán legnagyobb élmény-elemként a lebonyolító animátor személyét, a barátoknak, ismerős játékosársaknak, magának a játék jellegének, valamint a zenének (mint háttérzene, vagy a program szerves része) szerepét emelhetjük ki (1. táblázat).

1. táblázat. Animációs programok élményelemei (2010-2011)

	játék szerepe	animátor szerepe	eszközök szerepe	magyar nyelv szerepe	többnyelvűség szerepe	kevés résztvevő szerepe	sok játékos szerepe	helyszín szerepe	víz szerepe
N Valid	396	395	395	395	394	392	394	394	395
Missing	604	605	605	605	606	608	606	606	605
Mean	3,80	3,97	2,93	2,81	2,27	1,77	2,88	3,00	2,82

	jó időjárás szerepe	ismert játék szerepe	újszerűség szerepe	barátok szerepe	új emberek szerepe	ajándék szerepe	több nyertes szerepe	zene szerepe	ismétlődés szerepe
N Valid	395	394	395	394	394	395	395	395	395
Missing	605	606	605	606	606	605	605	605	605
Mean	3,40	2,25	2,92	3,84	3,41	2,29	2,39	3,64	2,01

A második adatfelmérés 2011. július 1. és 2014. december 20. között történt. Kezdetben egy kolléganőmmel együtt végeztük a kutatást, akinek javaslatára az animáció hatását vizsgáltuk a turisták életminőségére vonatkozóan. A kutatás teljes időtartama alatt 945 turista adatai váltak feldolgozhatóvá. Az adatfelvétel szintén egyéni kikérdezés, kérdőíves módszerrel történt. A kikérdezettek többségét (491 fő, 51,96%) kérdezőbiztosok kérdezték ki, míg 454 fő (48,04%) email útján kapta meg önkitöltésre, hólabda módszerrel. A kérdezőbiztosok általi kikérdezésben a valós adatok mintavételezéséhez a tisztadili.com Kft. animátorai is segítettek a cég első üzemelési évében, 15 fő (1,59%) esetében. Az értékelésre előre megadott élmény-faktorok száma hárommal kevesebb volt (kihagyásra került az animációs program során használt eszközök szerepe, a programok vezetése során használt több (idegen) nyelv, valamint a programnak helyszínt adó terület jellegének szerepe). Ebben a második kutatásban alkalmazott mintán belül a nemek szerinti megoszlás szinte megegyező volt az előző felméréssel (nők: 67,7%, férfiak: 32,3%), akárcsak az életkor szerinti megoszlás (25-40 éves: 41,6%, 18-24 éves: 27,0%, 41-60 éves: 25,0%, 60 év feletti: 6,5%).

A teljes mintából 410 (43,4%) fő saját maga vett részt animációs programon, míg 339 fő (35,9%) esetében a válaszadó valamelyik családtagja. Az élmény-elemek prioritási sorrendjében kisebb változás következett be az előző vizsgálathoz képest. Míg a legnagyobb hangulati elem ugyan ebben a periódusban is a lebonyolító animátor személyéhez kapcsolódik, ezt követi a kellemes időjárás, majd a barátok, ismerős játékosársak, illetve a vizes közegben lebonyolított játék szerepe. A válaszadók kisebb jelentőséget tulajdonítottak magának a játék jellegének, valamint a zenének, mint az előző kutatás során (2. táblázat).

2. táblázat. Animációs programok élményelemei (2011-2014)

	játék szerepe	animátor szerepe	magyar nyelv szerepe	kevés résztvevő szerepe	sok játékos szerepe	jó időjárás szerepe	víz, uszoda, tenger szerepe
N Valid	386	390	385	382	385	388	387
Missing	559	555	560	563	560	557	558
Mean	3,62	4,23	3,13	2,11	2,80	4,04	3,68

	ismerős játék szerepe	újszerű játék szerepe	barátok szerepe	új emberek szerepe	ajándék szerepe	több nyertes szerepe	zene szerepe	ismétlődés szerepe
N Valid	387	381	390	387	387	384	391	383
Missing	558	564	550	558	558	561	554	562
Mean	2,70	3,51	4,02	3,44	2,87	2,94	3,59	2,15

Animátorképzés iskolarendszeren kívül, céges tréningek rendszere

Ahogy korábban is említésre került, animátorok képzésével hazánkban is több cég foglalkozik, s a tevékenység kiszervezése (outsourcing) / munkaerő közvetítés keretében számos hotel alkalmazza az így képzett animátorokat. Ez a folyamat többlépcsős, s általában az alábbi elemeket tartalmazza: életrajz, személyes interjú, elméleti és gyakorlati tréning, próba-munka; amelyek során kiderül, hogy a jelentkező valóban alkalmas-e a munkakör ellátására.

Az elméleti és gyakorlati céges tréning jellemzően 3-5 hétfélig elfoglaltságot jelent a résztvevők számára, amelynek során az animáció elméletével, pszichológiai alapismeretekkel, az animátorokkal szemben támasztott követelmény-rendszerrel (általános viselkedési normák, konfliktus-kezelési stratégiák, a cég tevékenységéhez kapcsolódó szabály-rendszer), plakátolási technikákkal, stb. egyaránt foglalkoznak.

A képzéseken a gyakorlati rész dominál, ahol megtanulhatják a jelentkezők a gyakran kiejánlott játékokat és tevékenységeket, mint például a luftballon-hajtogatás vagy az arcfestés technikáját, amelyek nem minden esetben kerül(het)nek bele az iskolarendszerű oktatásba. A jelöltek kipróbálják a legjellemzőbb kézműves alap technikákat, a tipikus mozgásos játékokat és sportokat (mint az íjászat), megtanulják az esti programok szervezési sajátosságait, szintén résztvevőként, akárcsak a mikrofon használatát, amely a leggyakrabban használt promóciós eszköz. Gyakori a céges tréningeken a szituációs gyakorlatok eljátszása, amelynek során különböző vendégtípusokkal való bánásmódot és a toborzást is gyakoroltatják.

A jelöltek több alkalommal részt vesznek tánc próbákon is, így az esti show-műsorokban alkalmazott (csoportos) táncok lépéseit, a széles körben elterjedt (a cég egyéni arculatát is tükrözni képes) ún. klubtánc, valamint a gyermek disco táncainak koreográfiáját is elsajátítják; amerről videó felvétel is szokott készülni, hogy az adott szálláshelyen is tudják gyakorolni.

A minták elsajátítása mellett az egyes animátor cégek egyéni játékvezetésre is lehetőséget biztosítanak leendő animátoraik számára, ahol a többi tréningen résztvevő kolléga, mint a program kvázi célcsoportja vesz részt. Bár ismerős közegben végzi a jelölt a program lebonyolítását, mégis a trénerék értékelik a technikáját (kommunikáció, segítőkészség, kreativitás, idő-gazdálkodás, nyitottság, stb.), vagyis azokat a készségeket, amelyek egy részét a 3. ábra is szemléltet.

Külföldi minta alapján Magyarországon is léteznek animátor cégek, amelyek a tréning végső szakaszát egy adott partnerüknél bonyolítják le, „élő vendégek” számára szervezve az egyes jellemző animációs programokat, éles szituációban. Jelenleg azonban nem létezik egységes animátor képzési tematika a magyarországi animátor cégekre vonatkozóan, mindegyik szervezet az egyéni elgondolásai, illetve az addigi piaci tapasztalata alapján végzi a képzési tevékenységét egyedi módon. Bár időtartamában ezek a képzések bőven elmaradnak az iskolarendszerben tapasztalható több féléven át oktatott kurzusoktól (mint amilyenek a sportági ismeretek elsajátítása), illetve bizonyos szükséges további kompetenciákat nem tartalmaznak (mint például az elsősegély-nyújtás, anatómia), ám más területeken viszont komplexebb felkészítést adnak a leendő animátorok számára. Az animáció és rekreáció iskolarendszerű oktatásának hazai sajátosságait közép- és felsőfokon szemléltetem a továbbiakban.

A középfokú animáció oktatásról

A sportszakmai képzésekben a sportoktató alapfokú, míg a sportedző középfokú szakmai végzettséget jelent. A középfokú rekreáció oktatás keretein belül az edző-képzésben kapott jelentőséget az animációs ismeretek átadása a résztvevőknek.

A Testnevelési Egyetemen kétéves képzés formájában indított középfokú Sportrekreációs edző (Sportedző sport rekreáció szakágon) szakképesítés 1997-ben került be az OKJ rendszerébe, amely szakképzés tantervi hálójában az „Idegforgalom, turisztikai animáció” tantárgy keretében egy féléves, 15 órás kurzus keretében sajátíthatták el a tanulók az animáció alapvető ismereteit. Természetesen ezt a tudást kiegészítették az olyan gyakorlati készségek megszerzésére irányuló tantárgyak, mint például a „Szabadidős játékok”, „Zenés-táncos mozgásformák”, „Labdás játékok”, az egyes rekreációs táborok, stb., amelyek az animáció mozgásanyagában megtalálhatók és hasznosíthatóak (Gáldi, 1997).

Közel 10 évvel később kidolgozásra került az előzetes OKJ-s végzettségre (sportedző; sportoktató; sportszervező-, menedzser; masször (sportmasször); lovastúra-vezető) ráépülő szakképzés, a Rekreációs mozgásprogramvezető 8 szakiránnyal (animátor, aqua tréner, fitness instruktork, gyermekkori mozgásprogramvezető, orientális táncoktató, személyi edző, senior tréner és wellness tanácsadó), amely egyedülálló képzési kínálatot eredményezett hazánkban. Az „OKJ-s animátor képzés” egyik sajátossága volt a képzési idő nagysága: az iskolarendszerű képzésben 1 teljes évfolyam, iskolarendszeren kívül 1 000 óra; másrészt a képzés széleskörű szakmai tartalma.

Az országban ebben a képzésben jelentős szerepet vállaló Szinergia Üzleti Szakképző Iskola tantervében az alábbi tantárgyakra bontva sajátították el a diákok az akkoriban legszélesebb körű, iskolai keretek között megszerezhető szakirányú tudást: Animáció és szervezés-elmélet, Játékelmélet és módszertan, Turizmus és szállodatan, Rekreációs mozgásprogramok, Kiegészítő rekreációs programok. Ezeket a kurzusokat létesítmény-látogatások egészítették ki a tanév során.

Az OKJ-regiszterben (NSZFH, é.n.) ez a szakképesítés 2007-2011 között szerepelt, utána fokozatosan kivezették a szakmák közül a sportedző szakképzés átalakítása kapcsán, s utoljára a 2013/2014. évben volt megszerezhető a végzettség. Jelenleg tehát OKJ szinten (középfokon) nem szerezhető animátor képesítés hazánkban.

Rekreáció oktatás felsőfokon

A rekreáció képzés a testkulturális oktatási területhez tartozóan fejlődött ki hazánkban. Bár már 1981-ben a Magyar Testnevelési Főiskola (TF) mint kísérleti, ideiglenes program bevezette a rekreáció tantárgyat egy 1-féléves, 26 óraszámú kurzusként (Kaszás, 1989), illetve az 1988. évben elindult a testnevelő tanári szakon egy 480 órás rekreáció szakképzés, mint a fő testkulturális vonal kedvelt kiegészítése (Kovács, 2015), mégis az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanárképző Főiskolai Kara (ELTE TFK) indította el elsőképpen a hivatalos képzést, testnevelés-rekreáció szakpárban. Az 1990/1991. tanévre 32 fő jelentkezhetett (Cs. Benkő, 1991), s 24 fő hallgató vehette fel 1990 szeptemberétől a képzést. Az ELTE TFK-n elindított képzés mintájára 1992-ben Szegeden a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán is elkezdődött az oktatás a testnevelés-rekreáció főiskolai képzésen, alig egy tucat hallgatóval (Horváth, 2007).

A képzés időrendben harmadik képviselője a TF volt. A Magyar Akkreditációs Bizottság 2001/6/XI/2/17. határozatszám alatt engedélyezte a Rekreáció főiskolai alapképzési szak indítását a Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Karán (MAB, 2001), amely név alatt működött a TF 2000-2014 között.

Az ún. Bolognai rendszerű képzésben a jelenleg még hatályos képzési és kimeneti követelményekről (KKK) szóló 15/2006. (IV.3.) OM rendelet szerinti képzést a felsőoktatási piac további három szereplője is elindíthatta 2006-ban: 1) a Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kara (PTE ETK), 2) az akkori Berzsényi Dániel Főiskola, a mai Nyugat-magyarországi Egyetem Berzsényi Dániel Pedagógusképző Kar (NYME BDPK), valamint 3) a Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Kar (NYME AK), a mai Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Kar (SZE AK) (MAB, 2005). Hetedikként az Eszterházy Károly Főiskola Természettudományi Kar (EKF TTK) is csatlakozott a hazai rekreációs felsőoktatási képzési kínálatához 2012-ben (MAB, 2012).

Ezáltal mára hazánk több régiójában biztosított az animáció oktatása a Rekreációs szervezés és egészségfejlesztés alapszakon, habár nem minden turisztikai régióban található képző intézmény, így a piaci és oktatási lefedettség nem mondható egyenletesnek (3. táblázat). A rekreáció BSc képzés szempontjából „hiány-régiók” közül ugyanakkor néhány területen Turizmus-vendéglátás szakon animáció tantárgyat oktató felsőoktatási intézmények is találhatóak: az Észak-Alföldön a Debreceni Egyetem és a Szolnoki Főiskola, illetve a Közép-Dunántúli régióban a Kodolányi János Főiskola (Székesfehérváron).

3. táblázat. Animációs szállodák és rekreáció BSc képzések területi kapcsolata

Intézmények\ Turisztikai régió	Szállodák száma	Rekreáció BSc képzők száma
Budapest-Közép-Duna-vidék	8	2
Észak-Magyarország	9	1
Észak-Alföld	10	0
Tisza-tó	0	0
Dél-Alföld	9	1
Balaton	34	0
Közép-Dunántúl	9	0
Nyugat-Dunántúl	7	2
Dél-Dunántúl	9	1
Összesen	95	7

A jelenleg hatályos KKK szerint a BSc-szintű rekreáció képzésben a turisztikai animáció ismeretköreihez kapcsolódóan a szakmai törzsanyag részeként találjuk a 'turizmus alapjai' témakörét, illetve a differenciált szakmai ismereteken belül a rekreációs szervezés szakirány/specializáció első szakmai ismereteként az 'animációt', majd a 'játékokat'. Vagyis ezen a BSc szakon egyértelműen deklaráltan tanulnak a hallgatók animációs ismereteket, így az elhelyezkedéshez igazoltan felmutatható, központilag előírt tudással rendelkeznek. A szűken vett animációs ismeretek oktatási ideje azonban nem egységes az egyes intézményekben, az egyedi tanterv-alkotás gyakorlata érvényesül ezen a területen. Áttekintve az egyes intézmények tantervét megállapítható, hogy a legtöbb intézményben 2 tantárgyban oktatnak animációhoz szükséges ismereteket, jellemzően gyakorlati jeggyel záródóan (4. táblázat). (A szűken vett animáció tantárgyak körébe nem soroltam be például a testnevelési játékokat, illetve a sportági órákat, habár ezek is kétségtelenül hozzájárulnak a leendő animátorok komplex szaktudásához.)

4. táblázat. Animáció tantárgy helye a magyarországi rekreáció BSc képzésekben

Intézmény \ tanrend	Előadások (óra/hét)	Gyakorlati órák (óra/hét)	Összes óraszám	Kollokvium	Gyakorlati jegy	Tantárgyszám	Kreditek
TE		4	4		2	2	4
EKF TTK		2	2		1	1	2
NyME BDPK	2	2	4	1	2	3	6
ELTE PPK	2	2	4		2	2	4
PTE ETK	1	2	3		1	2	3
SZE AK		6	6	2	1	3	7
SZTE JGyPK		2	2		2	2	3
Átlag	1,67	2,86	3,57	1,50	1,57	2,14	4,14

A 139/2015. (VI. 9.) Kormányrendelet a felsőoktatásban szerezhető képesítések jegyzékében az új alapszak megnevezését „Sport- és rekreációs szervezés” címszó alatt határozta meg. A Kormányrendelet 2. melléklete szerint 2 szakiránnyal indítható a képzés: 1) rekreációs szervező és egészségfejlesztő és 2) sportszervező. Bár a Kormányrendelet 2015. szeptember 1-jén hatályba lépett, első körben erre az új szakra a 2017/2018. tanévre vonatkozóan lehet felvenni hallgatókat. A Magyar Rektori Konferencia az EMMI felkérésére a 2015. évben elkezdte a megújult felsőoktatási szakjegyzék szakjainak képzési és kimeneti követelményeinek átdolgozását (Rádli, 2015, MRK, 2015), azonban még nem került nyilvánosságra az ezt a rendeletben kiadó jogszabály, kizárólag a 2016 januárjában szervezett konzultációkra készült tervezet érhető el (MRK, 2016).

A KKK-tervezet előírásai szerint a képzési idő változatlanul 6 féléves, azonban jelentős változás, hogy a 180 össz-kredit értékű képzés 2/3-a a szakirányos ismeretekre fordítandó. A rendelet előírásai között szerepel többek között, hogy a végzettek képesek sport, szociokulturális, turisztikai és gyermek animációs programok tervezésére, szervezésére és lebonyolítására is. A szakirány 120 kreditén belül lehetősége nyílik majd az oktatási intézményeknek 30-40 kredit értékben egyénileg kialakított specializációt indítani, amely akár az animátor is lehet, ha szélesebb körű animációs ismereteket szeretnének átadni a leendő hallgatóknak.

Következtetések, kitekintés

Az elmúlt több mint fél évszázad során a turisztikai animáció az egész világpiacra, így Magyarországon is fokozatosan előtérbe került a szolgáltatási kínálatban. Az ehhez kapcsolódó szakemberképzés is beindult, s folyamatosan megújul, bővül.

Az oktatási és piaci szféra közötti kapcsolat szorosabbá válhat, amelyet a felmérésekből megismerhető elvárások (munkavállalói kompetenciák, munkakörtartalmak) elősegíthetnek. A két hivatkozott kutatás dátuma között eltelt 6 év során viszont változott volna a szállodaipar szakmai elvárás-rendszere? Azaz a szakmai végzettségű munkavállalókat kisebb arányban keresik már a magyar hotelek? Véleményem szerint, amennyiben a szállodai elvárásokhoz és a munkaköri tartalmakhoz (programok) igazodóan tudjuk alakítani a szakmai oktatást, azaz a tanterveket és tantárgyi programokat, akkor ennek a tényezőnek a megítélése a jövőben kedvezően alakulhat, bár ebben az esetben sem szabad megfeledkezni az alapvető animátori készségekről, mint például a vidámság, amelyek egy része a gyakorlati kurzusok során is fejleszthető az egyes játékvezetői szituációkban.

A szállodai animációs programokban élményt szerzett vendégek, turisták által tudatosítható élmény-elemek közül az objektíven megítélhető faktorok ismerete és beépítése az oktatásba (pl. zenés és vízi játékok) is jelentősen megkönnyítheti az iskolák megfelelő felkészítését az adott munkakör betöltésére, a munkerőpiacra való átmenet (school-to-work) hatékonyságát.

A tanulmány elején feltett kérdésemre a válasz: jelenleg az oktatási szféra még nem kellően képes megteremteni a sikeres elhelyezkedést és ebben a munkakörben való helytállást. Ám a fentiek alapján fejleszthető ez a helyzet, amelyre kiváló lehetőséget nyújt a megújuló KKK-k alapján a felsőoktatási programok aktualizálása.

Irodalomjegyzék

- 15/2006. (IV.3.) OM rendelet az alap- és mesterképzési szakok képzési és kimeneti követelményeiről. Magyar Közlöny, 2006. 36. sz. I. kötet pp. 3069.
- 139/2015. (VI. 9.) Korm. rendelet a felsőoktatásban szerzhető képesítések jegyzékéről és új képesítések jegyzékbe történő felvételéről. Magyar Közlöny, 2015. 79. sz. 7131-7158.
- Ábrahám J. (2010). *Rekreációs Alapok*. Budapest: NEFMI Sportért Felelős Szakállamtitkárság.
- Ábrahám J., & Bárdos Gy. (2014). Szabadidő és rekreáció. *Kultúra és közösség*, 5 (1), 25-30.
- Ács P. (2009). *Sporttudományi kutatások módszertana*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem TTK Testnevelés- és Sporttudományi Intézet.
- Bábosik I. (szerk.) (1972). *A szakszervezeti gyermeküdültetés kézikönyve*. Budapest: Táncsics.
- Bánhidi M. (2012). *Rekreológia alapismeretek*. Rekreológia, Leisure Science. *Sporttudományi Füzetek MSTT*, 2 (3), 28-30.
- Bartosné Baranyai Á., Gálffy Józsefné, Kapócsyné Halász I., Tóth P., & Tullner M. (1980). *Üdülővezetői szervezési ismeretek*. Központi jegyzet. Budapest: SZOT.
- Bhatia, A. K. (2006). *The business of tourism. Concepts and Strategies*. New Delhi, India: Sterling Publishers Ltd.
- Blednick, P. (1988). *Another day in paradise? The Real Club Med Story*. Toronto, Ontario: Macmillan of Canada.
- Bodnár D., Zámbo V., & Zárny Sz. (2014). Az OFF2013 magyar–lengyel európai uniós szociálturisztikai projekt eredményei. *Turizmus Bulletin*, 16 (2), 2-13.

- Chakor, S. (2004). *L'animation touristique: quelle méthodologie de formation*.
<http://www.bladi.net/forum/17347-lanimation-touristique-methodologie-formation/>
 [2011.05.15.]
- Club Med (2015). *The Official History of Club Med and Key dates*.
<http://www.clubmedplanet.com/history.asp> [2015.09.05.]
- Club Med (2016). *2016 Trident Brochure*.
<http://viewer.zmags.com/publication/a4b5d66f#/a4b5d66f/1> [2016.01.24.]
- Club Med + Skift (2015). *The Evolution of the All-Inclusive Resort*.
<http://sete.gr/media/2633/150507-skiftreport-clubmed-the-evolution-of-the-all-inclusive-resort.pdf> [2015.06.10.]
- Cs. Benkő J. (1991). Ma még csak tantárgy. *Népszabadság*, február 14.
- Farb, B. (2014). *News in brief: Club Med, Starwood, Avani. Hotels. Passion for hospitality*.
<http://www.hotelsmag.com/Industry/News/Details/54711> [2014.01.13.]
- Finger, C., Gayler, B. (2003). *Animation im Urlaub : Handbuch für Planer und Praktiker*. (3. Auflage.) München; Wien: Oldenbourg Verlag.
- Finger, C., & Váczy S. (2002). *Az animáció alapjai*. Székesfehérvár: Kodolányi János Főiskola.
- Fitness Akadémia (1998). Rekreáció és idegenforgalom. *Fitt Szabadidősport Magazin*, 6 (42), 8.
- Fritz P. (szerk.) (2011). *Mozgásos rekreáció*. Szeged: Bába Kiadó.
- Gáldi G. (1997). *A sportedző (sport rekreáció szakágon) szakképesítés központi programja*. Budapest: OTSH.
- Gesztesi J. (1991). *Az animáció elmélete és gyakorlata. Szöveggyűjtemény hazai és külföldi szakirodalmakból*. [Kézirat]. 1. kötet. Győr.
- Harangi L., & Magyar E. (1982). *Andragógiai értelmező szótár*. Budapest: Tudományos Ismeretterjesztő Társulat.
- Horváth L. (2007). Rekreáció felsőfokon. *Délmagyarország*, november 17.
http://www.delmagyar.hu/szeged_hirek/rekreacio_felfokokon/2038136/ [2016.01.02.]
- Kapronczay K. (2000). Társadalombiztosítás a II. világháború után. In Kollega Tarsoly István (főszerk.), *Magyarország a XX. században. II. kötet. Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezetek, gazdaság* (pp. 277-284). Szekszárd: Babits.
- Kaszás (1989). A kihívásokra válaszolni kell. Két egyetemen dolgoznak a tantárgytervért. *Népsport*, 45 (277), 8.
- Koltai D., & Krisztián B. (1995). Munkanélküliség és kezelhetőség társadalmi problémák kezelésére: a szociokulturális animáció. In Bokor Béla, & Koltai Dénes (szerk.), *Szociokulturális animáció* (p. 213). Pécs: Janus Pannonius Tudományegyetem.
- Kovács T. A. (2001). *A rekreáció elmélete és módszertana*. Budapest: Fitness Akadémia.
- Kovács T. A. (2007). A rekreáció kultúrája. A rekreáció főbb alrendszerei. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 8 (2), 13-24.
- Kovács T. A. (2015). A rekreációs sport helyzete és jellemzői. In Laczkó Tamás, & Rétsági Erzsébet (szerk.), *A sport társadalmi aspektusai* (pp. 195-205). Pécs: Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar.
- Kraiciné Szokoly M. (2005). Az ifjúságsegítők kulcskompetenciái. *Új Ifjúsági Szemle*, 3 (4), 22-33.
- Lacza Gy., & Keszei R. (2008). A sport és rekreációs szakemberek elhelyezkedési sikerei a szállodai animáció területén. Magyar szállodai körkép 2007. *Magyar Sporttudományi Szemle*, (4), 8-11.
- MAB / Magyar Akkreditációs Bizottság (2005). *A MAB 2005. évi 8. rendes ülésének emlékeztetője*. 2005. október 14.
http://web.mab.hu/tir/web/tir/emlekeztetok/051014emlek_hat.doc#h_3_2_192
 [2016.01.02.]
- MAB / Magyar Akkreditációs Bizottság (2012). *A MAB 2012. évi 1. ülésének (január 27.) emlékeztetője*. http://web.mab.hu/tir/web/tir/emlekeztetok/120127emlek_hat.doc#h_11_7
 [2016.01.02.]
- MAB / Magyar Akkreditációs Bizottság (2001). *Akkreditációs Értesítő*, 6 (3), 20.

- Magyar M. (2005). A szállodai és vendéglátó szolgáltatások fejlesztése az animációs programok bevezetésével". In Majoros Pál (szerk.). *BGF Tudományos Évkönyv 2004: „Tudástranszfer és információs társadalom”* (pp. 191-209). Budapest: Budapesti Gazdasági Főiskola.
- Magyar M. (2007). *Animációs szolgáltatások minősége és helyzete a hazai turizmusban*. [Szakdolgozat]. Gödöllő: SZIE GTK.
- Magyar M. (2011). Recreational services in tourism nowadays – experiences from a survey. In Darabos Ferenc (szerk.), „*Kincs, ami van – Fókuszban az egészségturizmus*” III. Nemzetközi Turizmus Konferencia 2011 Tanulmánykötet (pp. 64-71). Győr: NyME Apáczai Csere János Kar.
- Majthényi L. (2013). *Szociális üdültetés és táboroztatás*. Budapest: Edutus Főiskola.
- Mi is az a rekreáció? (1998). *Fitt Szabadidősport Magazin*, 6 (42), 3.
- MRK / Magyar Rektori Konferencia (2015). *Átdolgozott képzési és kimeneti követelmények – az MRK a munkába bekapcsolódni kívánó további szakmai szervezetek jelentkezését várja*. 2015.11.12. <http://www.mrk.hu/2015/11/12/megujulo-kovetelmenyek-a-felsooktatásban/> [2016.02.17.]
- MRK / Magyar Rektori Konferencia (2016). *Sporttudományi alapszakok képzési és kimeneti követelményei*. 2016.01.08. <http://www.mrk.hu/wp-content/uploads/2015/06/SPORT-ALAPSZAKOK.docx> [2016.02.17.]
- NSZFH / Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal (é.n.). *Hatályos rendeletek alapján az Országos Képzési Jegyzékek adatbázisa (1993-tól)*. https://www.nive.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=297 [2016.01.08.]
- Nyilas A. (1991). Üdülés – egyenlő esélyekkel. *Esély*, 3 (1), 77-81.
- OKISZ üdülők*. (é.n.). Budapest: Ipari Szövetkezetek Országos Tanácsa.
- Pordány S. (1997). A szocio-kulturális animáció oktatása és gyakorlati alkalmazása Magyarországon. *Szín*, 1 (1-2), 17-20.
- Rádlí K. (2015). *A képzési és kimeneti követelmények felülvizsgálatának folyamata, fő szempontjai*. Budapest: A KKK-kat átdolgozó indító konferencia. <http://www.mrk.hu/wp-content/uploads/2015/06/RadliKatalin.ppt> [2016.02.17.]
- Tények és lehetőségek. „A Balaton: Európa Családi Tava.” (2010) *Turizmus Trend*, 12 (3) 27.
- Théry, H., & Lagrange, M. G. (1966). *Equiper et animer la vie sociale*. Paris: Centurion.